

УНИВЕРСИТЕТ ЗА НАЦИОНАЛНО И СВЕТОВНО СТОПАНСТВО

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Блага Благоева

относно дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен
„доктор” по научна специалност „Политология” в УНСС

Автор на дисертационния труд: **Радка Николова Коджабашева**

Тема на дисертационния труд: **„Социални измерения на политическия риск в условия на глобализация“**

Основание за представяне на рецензията: на основание чл. 9 от ЗРАСРБ, чл. 30, ал. 3, чл. 31 от ППЗРАСРБ и чл. 99, ал. 2 от Правилника за учебната дейност на УНСС, Заповед № 343/16.02.2021 г. на Ректора на УНСС, решение на Катедрения съвет на катедра „Политология“ (Протокол № 6/03.02.2021 г.) и решение на Факултетния съвет на факултет „Международна икономика и политика“ (Протокол № 5/17.02.2021 г.) при УНСС и издадена заповед от доц. д-р Михаил Мусов - заместник-ректор на УНСС по научно-изследователската дейност и международното сътрудничество, която е заведена под № 386 от 22.02.2021 г.

Радка Коджабашева се обучава по докторска програма към катедра „Политология” на факултет „Международна икономика и политика” на УНСС по научна специалност „Политология”. Зачислена е като редовен докторант, в следствие по нейна молба докторантурата е трансформирана в задочна форма на обучение. За научен ръководител на докторанта е определен доц. д-р Елена Симеонова.

Докторантът е положил всички изпити, предвидени по индивидуален план..

Дисертационният труд е обсъден и предложен за защита от катедра „Политология” при УНСС на 3 февруари 2021 г.

I. Обща характеристика на представения дисертационен труд

Представеният за защита дисертационен труд е без съмнение актуален за политическата теория и практика. Нещо повече. Темите за политическия риск и

глобализацията в последните две десетилетия са сред „модерните“ изследователски теми, както в политическите науки, така и в икономическите. Ето защо се изисква смелост от всеки млад изследовател в решението да анализира широко изследван проблем и да търси „своя изследователска ниша“. Докторантът намира тази „ниша“ в изключително значимия проблем за социалните измерения на политическия риск (СИПР) в условията на глобализация. От автора се изисква систематичност на мисленето, обзор на голямо количество научна литература, синтез на различни, често противоположни теории и тези. Темата на изследването е коректно формулирана – налице е пълно съответствие между заглавие и съдържание на дисертационния труд. Заедно с посоченото, изследването се отличава с балансирано съчетаване на теоретични познания и умения за практически анализи. Дисертантът безспорно демонстрира умения да анализира и да пише. Смело и със самочувствие оценява и интерпретира различни мнения и позиции по темата. Това голямо достойнство на дисертационния текст обаче на моменти се превръща в своеобразен проблем – някои от тезите на автора са категорично изказани, но не достатъчно ясно доказани. Аналогично твърдение може да се приведе и към авторския стил на изложение – на места стилът е публицистично-есеистичен, а не строго академичен. Разбира се, това е натюрел на дисертанта, който би трябвало да бъде оценен по достойнство!

В съдържателно отношение изследването на Р. Коджабашева се характеризира с прецизност на анализа, логично изложение, свободна интерпретация на тези и авторски мнения, коректност при позовавания и цитирания. Едно от основните достойнства на труда е умелото съчетаване на теоретични постулати и анализи с голям масив от емпиричен материал, синтезиран и подчинен на общата логика на изследването.

В допълнение към посоченото трябва да се отбележи, че в дисертационния труд са използвани различни схеми и фигури (преди всичко авторски), които улесняват възприемането на основния текст.

В структурно отношение трудът е балансиран и се придържа към „класическите“ модели на подобен тип изследвания – увод, три глави, заключение и използвана литература.

Общият обем на дисертацията – 216 страници (от които 189 основен текст, 20 страници приложения и 6 страници литературни източници) отговаря на стандарта. Използваните литературни източници (89 заглавия основно на български, руски и английски

език и интернет ресурси) са удовлетворителни като времева актуалност и тематична насоченост.

Уводът съдържа всички необходими атрибути на дисертационно изследване: коректно определени *актуалност*; *степен на разработеност* в научната литература; *обект* и *предмет* на изследването; *цел, изследователски въпроси* и *основни задачи*; коректно формулирани *хипотези*, които се подлагат последователно на проверка в изложението; използвана *методология*; *ограничения* на анализа – концептуални и методологически. Нещо повече. Уводът е изключително логично и теоретично дисциплинирано оформен. Това показва, от една страна, достойнствата на автора, който е „овладял“ и знае как да представи своето изследване; а от друга – методологическата и професионална помощ на научния ръководител.

Прави впечатление, че още с определяне на предмета, обекта и целта на дисертационното изследване, авторът заявява претенцията си за необходимостта от анализ на връзката политическият риск – СИПР и концептуализация на видовете СИПР, които са „резултат от ценностни несъответствия на обществените подсистеми, поради което са риск за обществената система“. Тази теза, апробирана в цялото дисертационно изследване, заедно с изчислението и анализа на СИПР- индекс е едно от големите достойнства на труда.

Използваната *методология* е продуктивна и отговаря на поставената цел и на заявените изследователски задачи.

Първа глава по същество има обзорно-методологически характер и показва информираността на дисертанта за основните категории на анализа: риск, политически риск, системи, отворени системи, обществена система, ценности, социални ценности, глобализация. Основните категории не са разгледани самоцелно, а са подчинени на целта за конструиране на концептуалната рамка на предмета на изследването.

На основата на направения обзор на разбиранията за “политически риск”, авторът извежда понятието “социални измерения на политическия риск” като поставя акцент върху средата и причините за СИПР. Логично е направен изводът, че социалните измерения на политическия риск трябва да бъдат определени на основата на разбирането за „политическия риск като системен, социалната подсистема като носител на ценностите, изпълняваща интеграционна роля в обществото“ и „глобализацията като алокация на ценности и борба за ценностни възприятия“. Авторът дефинира политическия риск като „

резултат от мотивирани с най-висока полезност действия на политическата подсистема на обществото, които носят вероятност за вреда за другите подсистеми. Като законодателна подсистема на цялата система (обществото) рискът, който тя генерира, е системен, поради което политическият риск има толкова измерения, колкото елементи, подсистеми, има обществото. Той се разпределя директно или индиректно, чрез другите подсистеми, върху всички подсистеми, при което променя техните граници/разлики. Тези разлики се осъществява чрез процеса на алокация на ценности“. На основа е изведено работно определение на СИПР, а именно „тези измерения на политически риск, които са налични при несъответствия между ценностите на социалната подсистема и наложените от политическата подсистема изкуствени конструкции (закони). Проявлението им е директно в резултат на политически решения, касаещи социалната подсистема или индиректно – в резултат на политически решения, касаещи другите подсистеми, които рефлектират върху социалната. СИПР може да се класифицират като полагаеми се права, недоверие, житейски шансове и разединение. Дефинирана като централна за обществената система, социалната подсистема е ядро на всички подсистеми, поради което СИПР провокират риска в система на обществото“.

В резултат на анализа в първа глава авторът прави следните обобщения и изводи:

- Рискът е мотивиран избор за полезност при вероятност от загуба; природата му излиза от рамките на рационалността и е свързана и със субективни и психологически фактори;
- Политическият риск е системен риск за обществото и това имплицитно налага наличие на икономически и социални измерения на политическия риск;
- Премоделирайки Парсъновия модел на кибернетична йерархия в модел на подмножества, социалната подсистема се определя като интегративна за обществото и като негово ядро;
- Социалната подсистема е носител на ценностите, но в нея е налице несъизмеримост на ценностите ѝ с тези на другите подсистеми. Посоченото е една от основните причини за генериране на риск. Така авторът въвежда т.нар. „ценностен триъгълник на обществото“, който използва за оценка на обществения риск през СИПР;
- Разглеждането на глобализацията като алокация на ценности и борба за ценностно възприятие, потвърждават ценностния и системния подход към политическия риск;

Следвайки своята логика на анализ докторантът разглежда конкретни количествени, качествени, аналитични и математически методи, както и някои видове подходи към съставяне на индекси, използвани в изследването.

Втора глава е посветена на анализ и обосноваване на СИПР и се основава на следните постулата/твърдения: „(1) Обществената система се състои от (поне) четири основни отворени подсистеми – социална, политическа, икономическа и финансова; (2) Поради своята интеграционна функция, определена от нейния ресурсен характер, както и поради системния принцип на централизация, който посочва индивида като централна система, социалната подсистема е ядро на всички подсистеми, а следователно и на обществената система; (3) Политическият риск е резултат от законотворческия процес, ексклузивен прерогатив на политическата подсистема; (4) От гледна точка на системния принцип за взаимодействие на елементите, което прави системата конститутивна и емърджентна, законотворчеството касае всяка подсистема в частност и във взаимодействие с останалите, поради което политическият риск е системен за обществената система; (5) Ценностите са „царство на хаоса“ и са с „осево значение“ за обществената система, а ред в тях се налага чрез изкуствения конструкт на закона, който не е ценност, а функция на ценност; (5) Разликата между изкуствения конструкт и ценностите поражда ценностните несъизмерности между обществените подсистеми; (6) Тези несъответствия генерират политически риск; (7) Политическият риск бивайки системен има и икономически, и социални измерения; (8) Културната подсистема на обществото, носител на цивилизационния модел, е над всички останали подсистеми и обобщава ценностния модел на реалността; (8) Социалната система е носител на ценностите, поради което СИПР имат капацитетът да влияят на цялата обществена система.“

Посочените твърдения са логични и изведени от предходния анализ. Проблемът е, че те до известна степен вече повтарят, макар и на друга степен на вербалност, казаното в предходната глава. Според мен би било целесъобразно да се анализират директно видовете СИПР, обосновани чрез „разминаване на потребностите на обществените подсистеми“: **доверие/недоверие, полагаеми се права, житейски шансове и единение/разединение на обществото.** Правилно е формулирано твърдението, че разгледаните СИПР са в каузална зависимост.

В тази глава дисертантът представя и формален модел на своята концепция за СИПР. Моделът се основава на „ценностния триъгълник“, върху който се „наслагват“ (или от който се извеждат?) различните проявления на СИПР. Моделът е защитен чрез „концептуален експериментален СИПР индекс“. Авторът постановява, че „индексът СИПР стъпва и на качествени, и на количествени модели за анализ на политическия риск“ и че е необходимо „да се приложат аналитични, синтетични и математически методи за постигане на краен числов и геометричен израз“. Индексът е защитен с конкретни математически формули. В този смисъл предложените доказателства за валидност и приложение на Индекса, представляват истинско изпитание за неизкушения от математически доказателства хуманитарист като мен. Това не пречи да уважа по достойнство подходът на докторанта, който е логично проведен и защитен.

В **Трета глава** се подлага на емпирична проверка концепцията за СИПР и СИПР индекс. Тук е концентриран основният приносен момент на дисертационното изследване. Основен обект на анализ са политическите рискове съобщени от Eurasia Group за периода 2016 – 2020 г. Авторът мотивира изборът политически рискове чрез два критерия: световна кредитабилност на аналитичната агенция и академично признание на нейния управляващ директор в областта на политическия риск Ян Бремер. Подробно и компетентно са анализирани различни проявления на четирите вида СИПР в посочените източници. Докторантът обобщава рисковите процеси за анализирания период до: *(1) световна архитектура, институции и популизъм; (2) технологии; (3) финанси и търговия; (4) екология и енергийни източници; (5) вътрешно напрежение*. Интерес представлява анализът на пандемичната глобална ситуация, предизвикана от COVID 19, която авторът използва за демонстриране на СИПР-индекса. Изчислени са видовете СИПР и ъглите на ценностния триъгълник и са направени изводи на база на получения резултат. Оценявам изводите (които няма да цитирам) като логични и защитени, но за съжаление не особено оптимистични.

Заклучението отговаря на изискванията, като съдържа основните изводи от авторския анализ и маркира очертаващи се перспективи. В контекста на оценка на Заклучението, искам специално да отбележа, че правят много приятно впечатление подчертаният философски изказ на автора, предпочитанията към ценностния подход и категорично заявената и защитена лична позиция.

II. Оценка на научните и научно-приложни приноси

Приемам в основни параметри посочените от докторант Радка Коджабашева *приноси* на дисертационния труд, а именно: (1) Приложение на системен подход към теорията за политически риск; (2) Предложение за дефиниция на политическия риск, която го характеризира като системен и въвежда допълнителни измерения; (3) Допълване на теорията за политическия риск с въвеждане на СИПР; (4) Въвеждане на нов вид политически риск – технологичен, като риск за самата политическа подсистема, а следователно и за обществената система; (5) Дефиниране и класификация на видовете СИПР; (6) Премоделиране на кибернетичния модел на обществото на Т. Парсънз в модел на подмножества, с което се демонстрира мястото на социалната, интеграционна подсистема на обществото като централно; (7) Предложение за аналитичен модел на обществения риск през ценностния триъгълник на обществото изчислим със СИПР; (8) Извеждане на формален модел на СИПР; (9) Концептуален модел на експериментален индекс на СИПР.

Позволявам си да отбележа, че приноси (1), (2) и (4) биха могли да се обединят в един основен; приноси (3) и (5) – също.

III. Критични бележки и въпроси

Нямам формално основание за различни от вече посочените на критични бележки към рецензията дисертационен труд. Мисля си, обаче, че изследването би се обогатило, ако докторантът беше представил и анализирал последният Юбилеен доклад на Римския клуб „Хайде! Капитализъм, късогледство, население и разрушаване на планетата“, който кореспондира с разглежданите в дисертацията проблеми.

Доколкото авторът поставя значим акцент върху ценностите се изкушавам да поставя следния въпрос: Влияят ли се ценностните възприятия от гледна точка на формулирания от Вас „ценностен триъгълник“ от специфичните културни различия в рамките на различните държави и повлияни ли са те конкретните проблеми в социалната сфера? Задавам този въпрос, защото оставам с убеждението, че формулираните изводи в дисертационното изследване претендират за универсалност.

IV. Оценка на автореферата

Авторефератът съдържа необходимите елементи и информация, които съответстват на/ и адекватно отразяват съдържанието на дисертационния труд. Справката за публикации, свързани с темата на дисертацията е коректна.

V. Заключение

Дисертационния труд на Радка Коджабашева съдържа достатъчно научни и научно-приложни резултати. Съдържанието доказва, че докторанта притежава способности за самостоятелни научни изследвания.

Качествата на дисертационния труд ми дават основание да заключа, че той в пълна степен удовлетворява изискванията на ЗРАСРБ и Правилника за неговото прилагане.

Без колебание предлагам на научното жури да присъди на Радка Коджабашева научната степен „доктор“ по научната специалност „Политология“.

Подпис:.....

13.03. 2021 г.

доц. д-р Блага Благоева, УНСС

